Halina Walasek
Institut Supérieur des Traducteurs et Interpretes
de la Communauté Française de Belgique
Bruksela

Próba klasyfikacji czasowników ruchu oparta na semantycznych opozycjach binarnych

Wstęp

Czasowniki ruchu z pewnością mogą nas zawieść do początków ludzkości. Semy, a więc najmniejsze cząstki semantyczne w nich zawarte, funkcjonują zarówno w słowach najstarszych, jak i tych najnowszych, podobnie jak pierwiastki istniejące w naturze są obecne w surowcach, a także w wysoko przetworzonych przez człowieka produktach. Niektóre z semów mają zapewne setki tysięcy lat, np. te, które odróżniają ruch przypadkowy od ruchu planowanego. Odwieczne jest zapewne postrzeganie różnicy między ruchem na ziemi, w wodzie i w powietrzu. Inne semy, odróżniające np. czasowniki *chodzić* od *defilować*, są wytworem naszej cywilizacji i powstały wtedy, gdy nasze społeczeństwo zaczęło odróżniać te różne sposoby przemieszczania się.

Semy są autentycznym ogniwem łączącym wszystkie języki świata ponad zewnętrznymi różnicami widocznymi w warstwie fonetycznej, morfologicznej i syntaktycznej. Ich dystrybucja jest co prawda nierównomierna, gdyż zależy od warunków zewnętrznych, w których rozwijają się społeczeństwa. Najstarsza warstwa semów jest zapewne wspólna.

Analizie semów nadałam charakter hierarchiczny, strukturalny, ale jednocześnie liniowy. Właśnie ten liniowy charakter pozwala nam na wykorzystanie systemu zero-jedynkowego, który może nam posłużyć do graficznego i logicznego przedstawienia opozycji binarnych. Nastąpiło tu

połączenie metody matematycznej i właściwego człowiekowi postrzegania świata w kategoriach opozycji i parzystości. System zero-jedynkowy, w którym 0 oznacza brak jakiejś cechy, a 1 jej istnienie, okazał się istotną pomocą w uniwersalnej próbie opisu semantycznego, mogącego znaleźć praktyczne zastosowanie w informatyce, zwłaszcza w komputerowym tłumaczeniu automatycznym, opartym na dokładnej znajomości głębokiej struktury semantycznej słów.

Samo wyodrębnienie cech dystynktywnych może być również przydatne w nauczaniu języka polskiego jako obcego, gdyż uwrażliwia wykładowców i studentów na zawartość semantyczną omawianych czasowników.

Bożenna Bojar zauważa, że „struktura semantyczna czasowników ruchu jest skomplikowana, co zgodne jest z językową tendencją do wyrażania jak największej ilości informacji w możliwie krótkim tekście (prawo ekonomii języka) i dlatego prawie wszystkie czasowniki ruchu, oprócz informacji o istnieniu ruchu, zawierają również inne komponenty semantyczne"[1].

Zanim przejdę do właściwego opisu, umieszczę omawiane zagadnienia w kontekście językoznawczym, a następnie biologiczno-historycznym.

Kontekst językoznawczy

Przedstawiona propozycja opisu semantycznego czasowników ruchu, opartego na opozycjach binarnych, stanowi kontynuację wcześniejszych prac poświęconych tej grupie czasowników. Lucien Tesnière w swojej pracy *Eléments de syntaxe structurale* zwraca uwagę na **ruch** *(mouvement)*, który ma charakter wewnętrzny, i **przemieszczenie** *(déplacement)*, które ma charakter zewnętrzny[2]. Natura ruchu, według Tesnière'a, jest uzależniona od cech somatycznych poruszającego się podmiotu. Aby znaleźć się kilometr dalej, człowiek idzie (albo biegnie), ptak leci, ryba płynie, wąż pełznie. Dlatego też nasz słownik dysponuje wieloma ściśle wyspecjalizowanymi czasownikami, takimi jak: *biegać, galopować, skakać, pełzać, latać, pływać*...

[1] B. Bojar: *Opis semantyczny czasowników ruchu oraz pojęć związanych z ruchem.* Warszawa 1979, s. 30.

[2] L. Tesnière: *Elements de syntaxe structurale.* Paris 1965, s. 307.

Przemieszczenie, według Tesnière'a[3] to zmiana miejsca dotycząca głównie przestrzeni, w której się odbywa. Przemieszczenie dotyczy więc przestrzeni, a zwłaszcza geometrii przestrzeni. Nieistotne są tu wartości estetyczne; znaczenie mają wartości matematyczne. Musimy więc analizować osie trójwymiarowej przestrzeni: górę i dół, przód i tył, stronę prawą i lewą.

Czasowniki bezprefiksalne zainteresowały Zofię Striekałową, która w swojej pracy *Budowa słowotwórcza czasowników ruchu we współczesnej polszczyźnie* wyróżnia trzy rozmaite płaszczyzny („linie"), na których przeciwstawiają się sobie parzyste tematy czasowników: niedocelowość – docelowość, powtarzalność – jednorazowość, abstrakcyjność – konkretność[4]. Autorka wymienia 18 par czasowników bezprefiksalnych.

Czasowniki *iść – chodzić* oraz ich synonimy są tematem pracy Cezara Piernikarskiego *Opozycje semantyczne czasowników typu „iść" – „chodzić"*. Autor zauważa, że „zagmatwany obraz [czasowników ruchu – H. W.] zaciemnia w dużej mierze fakt, że wielu autorów nie rozróżnia wieloznaczności omawianego typu czasowników oraz tego, że nie we wszystkich używanych znaczeniach wchodzą one we wzajemne opozycje semantyczne"[5]. Piernikarski sugeruje istnienie 21 par czasowników bezprefiksalnych.

Maciej Grochowski w *Eksplikacjach znaczeń czasowników ruchu* proponuje uwzględnić następujące cechy ruchu: miejsce (powierzchnia ziemi, woda, powietrze), narzędzie (nogi, skrzydła), tempo (wolne, szybkie), relacja między sprawcą i powierzchnią ruchu (sposób, stopień kontaktu z powierzchnią), środek (pojazd lądowy, wodny, powietrzny), cel, przyczyna ruchu[6].

Ten sam autor w *Klasyfikacji semantycznej jednomiejscowych czasowników ruchu współczesnego języka polskiego* zanalizował 42 jednomiejscowe czasowniki ruchu i wyodrębnił 81 znaczeń na podstawie 19 różnych ograniczeń selekcyjnych. Na przykład w odniesieniu do człowieka Grochowski wyróżnia następujące elementy[7]:

---

[3] Ibidem, s. 309.

[4] Z. Striekałowa: *Budowa słowotwórcza czasowników ruchu we współczesnej polszczyźnie*. „Poradnik Językowy" 1962, z. 5–6, s. 213.

[5] C. Piernikarski: *Opozycje semantyczne czasownikow typu „iść" - „chodzić"*. „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej" 1972, T. 11, s. 53.

[6] M. Grochowski: *Eksplikacje znaczeń czasowników ruchu*. W: *Semiotyka i struktura tekstu*. Wrocław 1973, s. 191.

[7] M. Grochwski: *Klasyfikacja semantyczna jednomiejscowych czasowników ruchu współczesnego języka polskiego*. „Prace Filologiczne" 1973, T. 234, s. 113.

- wykonawca, sprawca, bierny podmiot czynności / nie wykonawca,
- wykonawca, sprawca, bierny podmiot czynności / niesprawca, niebierny podmiot,
- wykonawca, sprawca, bierny podmiot czynności / niewykonawca, niebierny podmiot,
- ruch nacechowany co do tempa / nie,
- tempo wolne / nie,
- tempo szybkie / nie,
- ruch ukierunkowany / nie,
- ruch nacechowany ujemnie co do celu / nie,
- ruch na obszarze o powierzchni dowolnej wielkości / o dużej powierzchni,
- ruch nacechowany co do kontaktu z powierzchnią ziemi / nie,
- ruch w przestrzeni powietrznej / w dowolnym środowisku fizycznym.

Ruch dla Bożenny Bojar w *Opisie semantycznym czasowników ruchu oraz pojęć związanych z ruchem* to „zmiana w czasie położenia ciała materialnego względem wyróżnionego układu odniesienia lub zmiana wzajemnego położenia cząsteczek tego ciała, która spowodowana jest oddziaływaniem na to ciało jakiejś siły"[8]. Bojar uwzględnia w swojej pracy około 2000 czasowników, biorąc pod uwagę nie tylko ciała poruszające się za pomocą nóg, ale uwzględnia również ruch powiek, szczęk, całego ciała w różnych pozycjach oraz ruch substancji, takich jak ciecze, krew, światło, płomień.

„Przemieszczanie się w przestrzeni" to definicja ruchu Henryki Sędziak w *Czasownikach ruchu w gwarze łomżyńskiej i we współczesnej polszczyźnie literackiej*[9]. W swojej pracy Sędziak uwzględnia te leksemy, które oznaczają ruch człowieka lub zwierzęcia za pomocą nóg. Autorka stwierdza, że frekwencja tych czasowników w materiałach gwarowych jest znacznie większa niż w materiale literackim[10], choć zasób leksemów o tym znaczeniu jest w gwarze znacznie uboższy. Sędziak wyróżnia z jednej strony parę aspektową *iść – chodzić*, z drugiej zaś strony czasowniki charakteryzujące się nadwyżką znaczeniową w stosunku do *iść – chodzić*. Wymieniona nadwyżka znaczeniowa zawiera trzy grupy czasowników, informujące o terenie, tempie ruchu (szybkim i powolnym) oraz o sposobie przebiegu ruchu.

---

[8] B. Bojar: *Opis semantyczny...*, s. 18.

[9] H. Sędziak: *Czasowniki ruchu w gwarze łomżyńskiej i we współczesnej polszczyźnie literackiej. Studium porównawcze*. Łomża 1993, s. 18.

[10] Ibidem.

Kontekst biologiczno-historyczny

Obecny stan języka stanowi sumę doświadczeń ludzkości i zawiera elementy zaobserwowane przez naszych przodków w ciągu wielu tysięcy lat. Semy, jako najprostsze elementy struktury semantycznej wszystkich słów, odzwierciedlają również ważne dla człowieka opozycje.

Rozwój pojęć językowych pozostaje zapewne w ścisłym związku z rozwojem biologicznym człowieka i jego mózgu. Omawiając binarne opozycje semantyczne czasowników ruchu, pragnęłabym zwrócić uwagę zwłaszcza na następujące etapy:

1) rozróżnianie opozycji występujących parami: dzień – noc, światłość – ciemności, później: dobro – zło;

2) zajęcie przez praczłowieka pozycji wyprostowanej, około czterech milionów lat temu[11]; musiał on sobie zdać sprawę z co najmniej dwóch istotnych opozycji, które zapewne znalazły swoje odbicie w języku:

a) pion – poziom,

b) chód dwunożny w pozycji wyprostowanej – inne rodzaje poruszania się;

3) asymetria półkul mózgowych, będąca wynikiem asymetrii kończyn[12], pojawiła się około trzech milionów lat temu, zapewne dzięki wytwarzaniu pierwszych narzędzi i związanym z tym planowaniem kolejnych czynności zmierzających do osiągnięcia zamierzonego celu. Asymetria kończyn zaś mogła się rozwinąć dzięki ugruntowaniu pozycji pionowej i znaczenia wzroku. Chwytność skoordynowanych czterech kończyn ustąpiła miejsca precyzyjnemu operowaniu dłońmi, a zwłaszcza palcami. Mózg musiał zawiadywać zróżnicowaną pracą prawej i lewej ręki.

Dzięki temu ważnemu etapowi praczłowiek zaczął odróżniać stronę lewą od prawej. Rozwój lewej półkuli mózgowej umożliwił sekwencyjne pojmowanie rzeczywistości. Zaostrzyło się rozróżnianie czynności planowanych i celowych od czynności przypadkowych.

---

[11] J. Burke, R. Ornstein: *Ostrze geniuszu. Obosieczne skutki rozwoju cywilizacji.* Warszawa 1999, s. 24.

[12] Ibidem, s. 25.

Klasyfikacja

W przedstawionej klasyfikacji uwzględniłam:
- czasowniki ruchu bez przemieszczenia,
- czasowniki ruchu z przemieszczeniem, nie zawierające pojęcia kierunku (sprecyzowanego lub nie).

0 – ruch (a więc i przemieszczenie) się nie odbywa (stan statyczny);
1 – ruch (niekoniecznie przemieszczenie) się odbywa (stan dynamiczny);
1.0 – ruch bez przemieszczenia;
1.0.0 – ruch bez szczególnego angażowania nóg (ruch całego ciała);
1.0.0.0 – brak koordynacji (celowości) ruchów *wiercić się, trząść się, drżeć;*
1.0.0.1 – istnieje koordynacja (celowość) ruchów *kołysać się;*
1.0.1 – ruch ze szczególnym zaangażowaniem nóg;
1.0.1.0 – brak koordynacji (celowości) ruchów *przestępować* (*z nogi na nogę* – rola kontekstu);
1.0.1.1 – istnieje koordynacja (celowość) ruchów;
1.0.1.1.0 – bez zjawisk akustycznych wyrażonych w czasowniku;
1.0.1.1.0.0 – brak informacji o życiu społecznym *skakać, skoczyć;*
1.0.1.1.0.1 – jest informacja o życiu społecznym *dygać, dygnąć;*
1.0.1.1.1 – ze zjawiskami akustycznymi wyrażonymi w czasowniku *szurać* (*butami po wycieraczce*), *szastać* (*nogami w ukłonie*);
1.1 – ruch z przemieszczeniem;
1.1.0 – ruch odbywa się dzięki kontaktowi z pewnym środowiskiem, nie zawiera pojęcia kierunku (sprecyzowanego lub nie);
1.1.0.0 – środowisko inne niż ziemia;
1.1.0.0.0 – środowisko inne niż woda (powietrze);
1.1.0.0.0.0 – ruch niesamodzielny *latać, lecieć* (*o samolocie*);
1.1.0.0.0.1 – ruch samodzielny;

1.1.0.0.0.1.0 – bez zjawisk akustycznych
latać, lecieć (o ptaku);
1.1.0.0.0.1.1 – ze zjawiskami akustycznymi
furkotać, zafurkotać, fruwać, frunąć (o ptaku);
1.1.0.0.1 – środowisko: woda
1.1.0.0.1.0 – ruch niesamodzielny
1.1.0.0.1.0.0 – bez użycia żagli
pływać, płynąć (statkiem);
1.1.0.0.1.0.1 – z użyciem żagli
żeglować;
1.1.0.0.1.1 – ruch samodzielny
pływać, płynąć, nurkować, zanurkować;
1.1.0.1 – środowisko: ziemia;
1.1.0.1.0 – ruch niesamodzielny;
1.1.0.1.0.0 – bez zjawisk akustycznych
jeździć, jechać (w znaczeniu: mieć kontakt z podłożem);
1.1.0.1.0.1 – ze zjawiskami akustycznymi
turkotać;
1.1.0.1.1 – ruch samodzielny;
1.1.0.1.1.0 – ruch bez udziału nóg;
1.1.0.1.1.0.0 – warunki somatyczne nie zezwalają na dwunożny chód (beznożne zwierzę lub zwierzę o krótkich nogach)
pełzać, pełznąć, wić się (o wężu);
1.1.0.1.1.0.1 – warunki somatyczne zezwalają na dwunożny chód, ale ruch odbywa się bez udziału nóg
czołgać się;
1.1.0.1.1.1 – ruch za pomocą nóg;
1.1.0.1.1.1.0 – środowisko stawiające opór (piasek, błoto, śnieg, woda)
brodzić, brnąć;
1.1.0.1.1.1.1 – środowisko nie stawiające oporu;
1.1.0.1.1.1.1.0 – sposób stawiania kroków jest neutralny;
1.1.0.1.1.1.1.0.0 – bez zjawisk akustycznych
chodzić, iść (w znaczeniu: mieć kontakt z podłożem);
1.1.0.1.1.1.1.0.1 – ze zjawiskami akustycznymi
szeleścić (iść szeleszcząc);
1.1.0.1.1.1.1.1 – sposób stawiania kroków nie jest neutralny;
1.1.0.1.1.1.1.1.0 – ruch odbywający się wolniej niż zazwyczaj;
1.1.0.1.1.1.1.1.0.0 – człowiek ułomny
kuśtykać, utykać, kuleć;

1.1.0.1.1.1.1.1.0.1 – człowiek nieułomny;
1.1.0.1.1.1.1.1.0.1.0 – brak oceny moralnej;
1.1.0.1.1.1.1.1.0.1.0.0 – nieistotne są warunki cywilizacyjne *stąpać, kroczyć;*
1.1.0.1.1.1.1.1.0.1.0.1 – istotne są warunki cywilizacyjne *defilować;*
1.1.0.1.1.1.1.1.0.1.1 – istnieje ocena moralna;
1.1.0.1.1.1.1.1.0.1.1.0 – nienacechowana postawa ciała *łazić, leźć;*
1.1.0.1.1.1.1.1.0.1.1.1 – chwiejna postawa ciała *telepać się;*
1.1.0.1.1.1.1.1.1 – ruch odbywający się szybciej niż zazwyczaj *biegać, biec, biegnąć;*
1.1.1 – ruch odbywa się dzięki kontaktowi z pewnym środowiskiem i zawiera pojęcie kierunku (sprecyzowanego lub nie);
1.1.1.0 – kierunek ruchu nie jest sprecyzowany;
1.1.1.1 – kierunek ruchu jest sprecyzowany.

Analiza przykładu

Posługując się zaproponowaną tutaj klasyfikacją, moglibyśmy zdefiniować czasownik *defilować* jako ten, który wyraża ruch odbywający się w następujących warunkach:
- istotne są warunki cywilizacyjne,
- brak oceny moralnej,
- ruch człowieka nieułomnego,
- ruch odbywa się wolniej niż zazwyczaj,
- sposób stawiania kroków nie jest neutralny,
- środowisko nie stawiające oporu,
- ruch za pomocą nóg,
- ruch samodzielny,
- środowisko: ziemia,
- ruch odbywa się dzięki kontaktowi z pewnym środowiskiem, nie zawiera pojęcia kierunku (sprecyzowanego lub nie),
- ruch z przemieszczeniem,
- ruch (niekoniecznie przemieszczenie) się odbywa (stan dynamiczny).

Możemy porównać tę definicję z ujęciem podanym w *Słowniku języka polskiego* pod redakcją Witolda Doroszewskiego[13]:

1. „maszerować, przejeżdżać przed kim w szyku zwartym dla oddania honorów; przechodzić wobec większej liczby widzów";
2. łow. „o zwierzu: iść, ciągnąć wzdłuż linii myśliwych";
3. przestarz. „o wojsku: maszerować, przesuwać się, przeciągać".

W *Słowniku języka polskiego* pod redakcją Mieczysława Szymczaka znajdujemy następującą definicję czasownika *defilować*[14]:

1. „brać udział w defiladzie, maszerować, przejeżdżać przed kim w szyku paradnym dla oddania honorów"; przen. „przechodzić wobec większej liczby osób, paradować";
2. łow. „o zwierzętach: iść, ciągnąć wzdłuż linii myśliwych".

Słownik współczesnego języka polskiego podobnie określa ten czasownik[15]:

1. „brać udział w uroczystym przemarszu, w defiladzie";
2. łow. „o zwierzętach: przejść przed stanowiskiem myśliwskim".

Inny słownik języka polskiego pod redakcją Mirosława Bańki w następujący sposób wyjaśnia znaczenie omawianego czasownika[16]:

1. „jeśli jakaś grupa osób, np. wojsko, defiluje przed jakąś osobistością, to maszeruje lub przejeżdża przed nią w specjalnym szyku, aby jej oddać honory lub zaprezentować się jej".
2. „Mówimy, że ludzie defilują gdzieś, jeśli idą tam w taki sposób, że zwracają na siebie uwagę".

Maciej Grochowski również podaje definicję czasownika *defilować*: „o grupie ludzi: posuwać się przed kimś w celu oddania honorów"[17].

Głęboka struktura semantyczna a tłumaczenie

Spróbuję przetłumaczyć francuski czasownik *défiler* na język polski. Otóż ma on wiele znaczeń i wcale nie musi odnosić się do ruchu.

DÉFILER – 1. Pierwsza grupa czasowników odnosi się do rdzenia *fil* (*nić, przędza, włókno, drut, sznur*):

---

[13] *Słownik języka polskiego*. Red. W. Doroszewski. T. 2. Warszawa 1966, s. 49–50.

[14] *Słownik języka polskiego*. Red. M. Szymczak. T. 1. Warszawa 1978, s. 367.

[15] *Słownik współczesnego języka polskiego*. Red. B. Duraj. T. 1. Warszawa 1996, s. 160.

[16] *Inny słownik języka polskiego*. Red. M. Bańko. T. 1. Warszawa 2000, s. 249–250.

[17] M. Grochowski: *Eksplikacje znaczeń...*, 193.

a – „zdejmować/zdjąć ze sznurka (np. perły)"

b – techn. *défiler des chiffons* – „rozdrobnić szmaty do produkcji papieru";

c – wojsk. „zabezpieczać/ zabezpieczyć przed ogniem amfiladowym, kryć/ ukryć".

SE DÉFILER (uwaga! postać zwrotna tego czasownika istnieje w języku francuskim, ale nie w polskim):

a – wojsk. „zabezpieczać się/zabezpieczyć się przed ogniem amfiladowym, kryć się/ukryć się";

b – pot. „chować się".

DÉFILER – 2:

a – „iść jeden za drugim";

b – „przemaszerować w szyku zwartym przed wodzem wojskowym";

c – „przejść uroczyście jeden za drugim przed publicznością";

d – „przechodzić jeden za drugim bez przerwy (o osobach, zwierzętach, pojęciach abstrakcyjnych)";

e – „przesuwać się bez przerwy (np. o taśmie magnetofonowej)"[18].

Widzimy więc, że język polski przejął z języka francuskiego tylko znaczenia zbliżone do 2b, 2c i częściowo 2d, gdyż inne rodzime słowa nie oddawały dokładnie specyficznego sposobu stawiania nóg ani atmosfery, w której odbywa się omawiana czynność. W naszym języku możemy go używać tylko wtedy, gdy odnosi się do ruchu człowieka (łow.: również zwierzęcia) za pomocą nóg. Błędne więc byłyby następujące tłumaczenia:

Anne défilait les perles. – * *Anna defilowała perły.*
należałoby przetłumaczyć: – *Anna* ***zdejmowała*** *perły ze sznurka.*

Les ouvriers défilaient les chiffons. – * *Robotnicy defilowali szmaty.*
należałoby przetłumaczyć: – *Robotnicy* ***cięli*** *szmaty.*

Les enfants défilaient devant la maison. – * *Dzieci defilowały przed domem.*
należałoby przetłumaczyć: – *Dzieci* ***przechodziły (jedno za drugim*** – po polsku mówimy: ***gęsiego)*** *przed domem.*

[18] Le Petit Robert – *dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française.* Par P. Robert. Paris. 1981, s. 472; *Larousse de la langue française lexis.* Paris 1979, s. 505; *Wielki słownik francusko-polski.* J. Dobrzyński, I. Kaczuba, B. Forsztęga. Warszawa 1980, s. 413–414; *Grand dictionaire polonais-français.* T. 1. Warszawa 1995–1996, s. 357; K. Kupisz, B. Kielski: *Podręczny słownik francusko-polski z suplementem.* Warszawa 1990, s. 200; K. Kupisz, B. Kielski: *Podręczny słownik polsko-francuski.* Warszawa 1989, s. 89, B. Hamel: *Dictionaire français-polonais.* Paris 1990, s. 120, oraz *Dictionaire polonais-français.* Paris 1990, s. 52.

Les clients ont défilé toute la journée dans cette boutique.	– * *Klienci defilowali przez cały dzień do tego sklepu.*
należałoby przetłumaczyć:	– *Przez cały dzień klienci* ***przychodzili*** *do tego sklepu.*
Les souvenirs défilaient devant ses yeux.	– * *Wspomnienia defilowały mu przed oczyma.*
należałoby przetłumaczyć:	– *Wspomnienia* ***pojawiały*** *mu się przed oczyma.*
Bande magnétique défilait.	– * *Taśma defilowała.*
należałoby przetłumaczyć:	– *Taśma* ***się przesuwała****.*

W języku francuskim dominantą semantyczną dla czasownika *défiler – 2* jest przesuwanie się (niekoniecznie osób), natomiast polski czasownik *defilować* znalazł swe miejsce w języku przede wszystkim dzięki semom związanym z wojskowością, a obecnie również z „potrzebą zwracania na siebie uwagi", odnotowaną przez najnowszy, cytowany wcześniej słownik Bańki[19]. Ten ostatni sem nie istnieje we francuskim *défiler – 2* i świadczy o dużej dynamice rozwoju semantycznego polszczyzny.

Różnice w głębokiej strukturze semantycznej mogą więc być przyczyną błędów w tłumaczeniu.

Wnioski

Przedstawiony tekst, nazwany *Próbą klasyfikacji...*, ma za zadanie tylko wskazać jeden z możliwych sposobów opisu semantycznego języka. Starałam się zwłaszcza zwrócić uwagę na:

1) ukazanie biologiczno-historycznych uwarunkowań wpływających na postrzeganie świata i wyrażanie zaobserwowanych opozycji,

2) ukazanie komponentów kulturowych i natury moralnej w strukturze czasowników ruchu,

3) zastosowanie systemu zero-jedynkowego (pojęcie binarności) do opisu pojęć semantycznych,

4) podkreślenie wagi głębokiej struktury semantycznej w tłumaczeniu.

Pragnęłabym wskazać możliwość praktycznego zastosowania przedstawionego przeze mnie opisu w programach informatycznych do kom-

[19] *Inny słownik języka polskiego...*, T. 1. s. 249–250.

puterowego przekładu automatycznego. Do tej pory właśnie nieprecyzyjny opis semantyczny był przyczyną surrealistycznego przetłumaczenia przez maszynę przysłowia *W zdrowym ciele zdrowy duch* na *W świeżym mięsie dobry alkohol*.

Brak precyzji opisu semantycznego można również udowodnić nadużywaniem formuły o „nacechowaniu" danego słowa. Definicje słownikowe zaś oddają tylko znaczenie powierzchniowe, pomijając głęboką strukturę semantyczną.

Zapewne nie uwzględniłam w niniejszym artykule wszystkich semów. Jestem świadoma tych braków, ale myślę, że szczegółowy i kompletny opis semantyczny może być tylko dziełem zespołu. Otóż, zgodnie z moimi przypuszczeniami, niektóre czasowniki zawierają kilkaset, a nawet kilka tysięcy semów. Semy te mają nie tylko charakter obiektywnego, a więc między innymi matematycznego opisu rzeczywistości. Istotne są również semy związane z kulturą i oceną moralną. Są też semy odzwierciedlające indywidualne postrzeganie świata przez użytkownika języka, znane tylko jego najbliższemu otoczeniu, oraz semy stworzone i upowszechnione przez literaturę piękną, nadające specyficzne odcienie licznym słowom i odczuwane przez wrażliwych czytelników. Dokładna analiza powinna też uwzględnić semy oddające zmiany historyczne oraz postaci regionalne czy środowiskowe języka, styl, jak również sferę emocjonalną człowieka.

Należałoby jeszcze zwrócić uwagę na konieczność prowadzenia badań w zakresie archeologii językowej. Współczesny język zawiera zarówno elementy zupełnie nowe, jak i te, które mają setki tysięcy lat. Podobne zadanie mają archeologowie: muszą oni odróżnić przedmiot wytworzony przez człowieka kilkaset lat temu od przedmiotu powstałego wiele tysięcy lat temu.

Forma fonetyczna, morfologiczna i syntaktyczna naszego ludzkiego języka uległa w ciągu tysiącleci znacznej ewolucji. Natomiast najstarsze semy są te same. Sądzę, że właśnie czasowniki ruchu są obiecującym materiałem do ich zbadania.